

مقدمه

در توسعه یک کشور، نهاد آموزش و پرورش، بی شک نقش اساسی خواهد داشت و برای پروراندن تفکر و خلاقیت جوانان این مرز و بوم، احتیاج به معلمان آماده، با مطالعه، به روز و با وجدان کاری بالا خواهیم داشت و این مهم تحقق نخواهد یافت، مگر اینکه با دید دیگری به آموزش و پرورش نگریسته شود. افزایش جذابیت در این شغل، تأثیر دومینویی در گرایش جوانان نخبه به آموزش و پرورش، ایجاد انگیزه بیشتر برای معلمان، تدریس بهتر و در نتیجه خروجی مطلوب تر خواهد شد. به کارگیری یک بذر خوب، برداشت محصول خوبی نیز خواهد داشت. این محصول خوب و مناسب، دانش آموزی است که در جهت توسعه ایران به سمت افق ۱۴۰۴ ساخته و پرداخته شده باشد. بی شک در این نوشتار سعی شده مشکلات کلاس داری، وجود یک تدریس موفق، انتقادات و اشکالات موجود در سطح کلان و خرد به طور مختصر بررسی شود و در نهایت، راهکارها و پیشنهادهایی نیز مطرح شده است.

مشکلات ساختاری (نگاه از بالا - عملکرد در پایین)
 «برنامه ریزان قبل از تنظیم هرگونه برنامه اجرایی باید موقعیت و شرایط جامعه را درک کنند» (عزیززاده، ۱۳۷۰: ۹۷).
 برنامه ریزی های متمرکز و پایتخت اندیش همواره عواقب نه چندان خوشایند در پایین کار داشته اند. این نوع برنامه ریزی ها فهرست وار عبارت اند از:

- برنامه ناموفق نظام ترمی - واحدی که سرگردانی دانش آموزان، عدم توجه خانواده به این موضوع، تراکم زیاد جمعیت کلاس ها و

حمیدرضا قیومی

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی
 و دبیر آموزش و پرورش شهرستان گلپایگان

لذت آفرینی در تدریس جغرافیا

چکیده

تدریس موفق و آموزش بهینه فراگیران، آرزوی هر معلمی است، اما در این مسیر می توان از روش های جدید، استفاده از فناوری یا تلفیقی از روش های سنتی و مدرن بهره برد. هزاره سوم را هزاره چرایی دانش آموزان می دانند و معلمان باید آماده مقابله با سؤالات متعدد آن باشند و با توانایی بیشتری سر کلاس درس حاضر شوند.

کلیدواژه ها: کلاس داری، تدریس موفق، مشکلات ساختاری، پانل جغرافیایی

مسئولیت‌های فرزندان‌شان را به معلمانتقال می‌دهند «و وقتی معلم به دانش‌آموزان تذکر می‌دهد فکر می‌کنند معلم موجودی فضایی است و از سیاره دیگری آمده» (ریاکو، ۱۳۸۷: ۴۴).

۵. همکاران جغرافیا باید در برخورد با هنرجویان و دانش‌آموزان تفاوت قائل شوند. هنرجویان به علت فضای باز بیشتر و کلاس‌های عملی (همچون استاد - شاگردی در بازار) تابع نظم کمتری هستند و به درس‌های نظری - عمومی اهمیت کمتری می‌دهند. دبیران جغرافیا می‌توانند از این ویژگی آن‌ها در درست کردن ابزارهای آموزشی مانند میز شنی، لرزه‌نگار و پدیده‌های طبیعی دیگر بهره بگیرند و آن‌ها را به این درس علاقه‌مند کنند.

۶. استفاده از تجربیات همکاران بازنشسته در جلسات گروه‌های آموزشی یا نشست‌های تخصصی، می‌تواند سطح علمی و روش کلاس‌داری همکاران (به ویژه دبیران جوان) را ارتقا دهد. این مورد باعث ارزش‌گذاری و پر کردن اوقات فراغت عزیزان بازنشسته می‌شود. ۷. دبیر تخصصی جغرافیا باید جغرافیا تدریس کند. استفاده از دبیران غیرمتخصص جغرافیا همواره باعث آزار دانش‌آموزان شده است. «در رابطه با دبیران غیرمتخصص، مشکل، علاوه بر نداشتن دانش و اطلاعات، پردازش و درک آن‌هاست» (شایان، ۱۳۹۳: ۲).

۸. وراثت و محیط عواملی هستند که در خلق و خوی انسان‌ها تأثیر گذارند و معلم جغرافیا در اولین جلسه آشنایی با فراگیران می‌تواند با پی بردن به نوع برخورد با آن‌ها، اطلاعات جغرافیایی مکان تولد یا زندگی دانش‌آموزان را کسب کند، زیرا فراگیران از مکان‌های متفاوت جغرافیایی هستند و «در آموزش دانش‌آموزان می‌توان از مثال‌های ملموس درباره منطقه خودشان بهره گرفت» (کرسکی، ۱۳۸۹: ۷).

ویژگی‌های عادی یک معلم

● روابط عمومی عالی با فراگیران: «بدگمانی به دانش‌آموز، تردید در صداقت او، پاسخ‌های گزنده، برخورد دبستانی و مدرسه‌ای با دانش‌آموز، بی‌اطلاع و بی‌دانش فرض کردن دانش‌آموز و... معلم و دانش‌آموز را در مقابل یکدیگر قرار می‌دهد و درس را برای دانش‌آموز، تحمیلی می‌کند» (هیدجی، علی، ۱۳۹۳: ۴۵).

● داشتن قدرت، اما نه ایجاد اقتدار، دارا بودن ظاهر آراسته، استفاده از طرح درس و برنامه تدریس، ارزشیابی مستمر، مطالعه مستمر و به‌روز.

صفات خاص معلم جغرافیا

● داشتن فن بیان خوب.

● استفاده از وسایل کمک‌آموزشی و مدل‌ها در کلاس به‌طور گسترده، مثل کره، نقشه، میز شنی، نرم‌افزارها، اینترنت و... .

● گفتن مثال‌های میدانی با توجه به هر درس، که باعث جذابیت آن درس برای دانش‌آموزان می‌شود و لازمه آن ایران‌شناسی و حداقل ایران‌گردی یک معلم جغرافیاست.

● برگزاری حداقل دو یا سه جلسه کلاس در محیط باز، «الگوی کلاس بدون دیوار است، مانند حیاط مدارس، پارک‌های اطراف...» (صابری، ۱۳۹۲: ۵۴)، به ویژه در درس آب و هوا برای نشان دادن ابرها و تقسیمات کشوری با کشیدن نقشه روی زمین توسط بچه‌ها و احداث پدیده‌های مختلف روی آن.

کاهش کیفیت تدریس را در کلاس‌ها در بر داشت.

● تغییر در سیستم آموزشی بدون مطالعه و دقت لازم همچون برنامه کنونی شش، سه، سه. «با وجود ورود به قرن ۲۱ و تغییر زندگی در همه ابعاد آن، روش‌های آموزشی ما چندان تغییر نکرده‌اند» (حمدالله‌زاده گل و جوان، ۱۳۹۳: ۱۷).

● حذف کتاب‌های جغرافیایی مانند جغرافیای صنعتی کشورها، جغرافیای اقتصادی، جغرافیای قاره‌ها، جغرافیای کشورهای مسلمان و جغرافیای عمومی و در نتیجه، کاهش ساعات تدریس جغرافیا و اهمیت ندادن دانش‌آموزان به این درس.

● لغو امتحانات نهایی در سال‌های پنجم، سوم راهنمایی (در سیستم قدیم) که باعث کم‌اهمیت دادن دانش‌آموزان به درس، امتحان... و عواقب بعدی شده است.

● وضعیت نابسامان اقتصادی که در کاهش انگیزه فراگیران نقش بسزایی دارد.

آنچه در بالا ذکر شد، شمه‌ای از مشکلات نظام آموزشی است که قطعاً در کیفیت آموزش در کلاس و در نتیجه خروجی (درصد قبول‌شدگان) تأثیر شایانی دارد.

یک کلاس آرام، اما فعال

شاید مشکل‌ترین کار یک معلم، کلاس‌داری موفق به همراه تدریس موفق است. این موضوع بستگی به رشته تدریس و پایه تحصیلی دارد، اما در تدریس جغرافیا باید این نکات را مد نظر قرار داد:

۱. یک معلم جغرافیا همواره باید آنلاین باشد و حداقل از دانش‌آموزان عقب نیفتد. «همواره باید بدانیم سطحی‌ترین معلمان کسانی هستند که مانند معلمان خودشان تدریس می‌کنند» (چوبینه، ۱۳۹۲: ۳۷).

۲. امواج عظیم ماهواره‌ای، اینترنت و شبکه جدید اطلاعاتی مثل تلگرام و... نقش زیادی در روزافزونی این اخبار جغرافیایی دارد.

۳. رفع مزاحمت‌های فیزیکی، مانند کمبود یا افزایش روشنایی کلاس، سر و صدا، درجه حرارت کم یا زیاد محیط تدریس، هوای پاک، تمیزی محل درس و غیره.

غلامحسین حیدری در کتاب خود با عنوان ژاپن، تیشه‌ها و ریشه‌ها، خاطرات سفرش به ژاپن را در سال ۱۳۶۴ (۳۰ سال قبل) از اتاق‌های درس این‌طور بیان می‌کند:

اتاق‌های درس کاملاً بزرگ و روشن‌اند و به سالن بیشتر شباهت دارند. در این کلاس‌ها ۴۰ نفر دانش‌آموز به راحتی می‌توانند به مطالعه و تحقیق بپردازند و از درس معلم استفاده کنند. در کنار تخته سیاه یک دستگاه ویدئو تعبیه شده است. در اطراف کلاس قفسه‌های چوبی نصب شده که در آن چتر، کیف و... نگهداری می‌شود. کتاب‌های مورد نیاز هر کلاس در دیگر قفسه‌ها قرار داده شده است. انواع و اقسام سنگ‌ها، پروانه‌ها و وسایل سمعی و بصری در قفسه‌ها چیده شده است. در اغلب کلاس‌ها انواع گل‌های زینتی و زیبا و اقسام ماهی‌های زنده نگهداری می‌شود. بدین وسیله کلاس‌ها چه به لحاظ علمی و چه به لحاظ سرگرمی برای دانش‌آموزان فوق‌العاده جذاب، آموزنده و دوست‌داشتنی شده است (حیدری، ۱۳۶۸: ۶۳).

۴. رفع مزاحمت دانش‌آموزان ناهنجار به ویژه در مدارس پسرانه متوسطه دوم (دبیرستان‌ها) باعث اخلاص در کار آموزش می‌شود. هرچند خلأ قانونی در برخورد با آن‌ها وجود دارد و والدین نیز

فرانکلین می‌گوید: «اگر به من بگویی فراموش می‌کنم، اگر یادم بدهی به خاطر می‌آورم و اگر درگیرم کنی یاد می‌گیرم»

● اگر امکان دارد یک روز در سال تحصیلی برای گردش علمی دانش‌آموزان اختصاص داده شود. هم برای آنان خاطره‌آمیز است و هم نکات درسی را روی زمین می‌بینند.

● ارتباط دادن جغرافیا با توسعه پایدار و نقش جغرافی دانان در توسعه کشور، که وظیفه معلمان جغرافیاست. ما اگر واقعا قصد پیشرفت داریم باید دانش‌آموزان خود را با این گونه واقعیات آشنا کنیم «شاید اگر ما در عالم واقعیت آن قدر عقب‌مانده نمی‌بودیم، دلیلی نمی‌داشت که منظمًا به گذشته و به تاریخ و فرهنگمان این همه ببالیم» (زیباکلام، ۱۳۸۶: ۳۵).

زیباسازی درس جغرافیا

● راه‌اندازی یک آزمایشگاه جغرافیا در هر مدرسه که بتوان انواع وسایل کمک‌آموزشی و مدل‌ها را در آن جا داد.

● استفاده از اتاق سمعی-بصری و نمایش فیلم‌ها و تصاویر جغرافیایی (پدیده‌های طبیعی و انسانی)، به ویژه زمانی که ما نمی‌توانیم فراگیران را به گردش علمی ببریم.

● استفاده از کار گروهی: این کار باعث همکاری بین شاگردان می‌شود.

● تغییر در چیدمان میزها، به ویژه در اجرای آزمایش‌ها، مانند میز شنی... به صورت هلالی شکل = = = = .

● استفاده از پانل جغرافیا: می‌توان آخرین اخبار جغرافیایی، گزارش‌ها، ترجمه، عکس و تحقیق دانش‌آموزان را هر هفته روی آن قرار داد. این راهکار باعث رقابت بین فراگیران می‌شود و شاید به تحرک دیگر گروه‌های درسی کمک کند.

راهکارها و پیشنهادهای برای آموزش بهتر جغرافیا

۱. استفاده از فناوری‌های روز دنیا مثل تخته و نقشه‌های الکترونیک (هوشمند) و اختصاص یک فضای خالی به آزمایشگاه جغرافیا در مدارس.

۲. استفاده از روش‌های نوین تدریس و شیوه محصل‌محوری به جای معلم‌محوری.

۳. استفاده از فضای آموزشی خارج از مدرسه برای نشان دادن ابرها یا ناهمواری‌ها، مثل انجام آزمایش فرسایش.

۴. استفاده مجدد از کتاب‌های حذف شده با اصلاح کتاب‌ها و علمی کردن آن‌ها.

۵. ارزشیابی علمی سالانه دبیران جغرافیا با یک امتحان که باعث افزایش رقابت بین همکاران جغرافیا شود و نقرات برتر تشویق مالی شوند.

۶. افزایش دوره‌های ضمن خدمت در گروه‌های تخصصی به صورت سالانه برای ارزیابی کتاب‌های جغرافیا و استفاده از اساتید برتر جغرافیا در این دوره‌ها. این امر باعث آشنایی همکاران با نقاط ضعف کتاب و همچنین استفاده از روش‌های تدریس یکدیگر می‌شود.

۷. برگزاری گردش‌های علمی برای رشته جغرافیا و تمهیدات لازم برای آن با بخشنامه‌های ارسالی از سطوح بالای اداری و رفع موانع اداری و مالی در حد لزوم.

۸. انجام گردش‌های علمی در گروه‌های جغرافیا به صورت سالانه، حداقل در سطح شهرستان، به ویژه در آموزش‌های تخصصی ضمن خدمت.

۹. حفظ شأن یک معلم از راه تأمین معیشت و امکانات رفاهی خاص برای این قشر، زیرا معلم به غیر از تدریس موفق سر کلاس هیچ‌گونه دغدغه فکری دیگری نباید داشته باشد.

۱۰. جذب افراد نخبه و مستعد با معلومات و مدارک بیشتر به آموزش و پرورش، که در نهایت خروجی بهتری نیز دارد.

۱۱. رفع مشکلات ساختاری و معضلات ناشی از برنامه‌ریزی‌های مقطعی و بخشنامه‌های وقت‌الساعه و متناقض.

۱۲. توجه و نگاه از پایین، زیرا بدون مشارکت قشر عظیم معلمان کار به سرانجام نخواهد رسید.

۱۳. تکمیل کتابخانه مدارس و تجهیز آن‌ها به کتاب‌های جغرافیایی و مرجع.

نتیجه‌گیری

آموزش و پرورش رکن اصلی آموزش و توسعه انسانی در یک کشور است. برای رسیدن ایران به قله پیشرفت در جهت توسعه پایدار باید نگاه دیگری به این نهاد مهم انداخت. لازمه رسیدن به ایران ۱۴۰۴ یک آموزش و پرورش دگرگون شده است. این تغییر دیدگاه در همه ابعاد اعم از رفع مشکلات ساختاری، برنامه‌ریزی و در نهایت کیفیت آموزش باید صورت بگیرد. آموزش، به ویژه در درس جغرافیا می‌تواند در توسعه کشور نقش آفرینی کند. این آموزش باید از راه جذاب کردن تدریس با روش‌ها و متدهای جدید انجام شود. استفاده از تدریس خارج از کلاس، گردش علمی، به کار بردن مدل‌هایی چون میز شنی، ماکت، پانل... این شاخه از آموزش را به یک رشته خاص تبدیل کرده است.

منابع

۱. زیباکلام، صادق (۱۳۸۶). *ما چگونه، ما شدیم*. چاپ هجدهم. تهران: روزنه.
۲. عزیززاده، هادی (۱۳۷۳). *مجموعه مقاله‌های سمینار جامعه‌شناسی (جلد اول)*. تهران: سمت.
۳. حیدری، غلامحسین (۱۳۶۸). *ژاین، تیشه‌ها و ریشه‌ها*. قزوین: طه.
۴. کرسکی، جوزف جی (۱۳۸۹). «آموزش جغرافیا در دو سوی اقیانوس». ترجمه زهرا جلیلی پروانه. *مجله رشد آموزش جغرافیا*، بهار ۱۳۸۹، شماره ۳، شماره پیاپی ۹۰.
۵. چوبینه، مهدی (۱۳۹۲). «الزامات حرفه‌ای یک معلم جغرافیا». *مجله رشد آموزش جغرافیا*، پاییز ۱۳۹۲، شماره ۱، شماره پیاپی ۱۰۴.
۶. صابری، عطیه سادات (۱۳۹۲). «تفکر سیستمی و آموزش جغرافیا». *مجله رشد آموزش جغرافیا*، تابستان ۹۳، شماره ۴، شماره پیاپی ۱۰۷.
۷. شسایان، سیاوش (۱۳۹۳). «نسل امروز جغرافی‌دان تر شده است». *مجله رشد آموزش جغرافیا*، بهار ۱۳۹۳، شماره ۳، شماره پیاپی ۱۰۶.
۸. حمدالله‌زاده گل، علی و جوان، خدیجه (۱۳۹۳). «روش‌های نوین آموزش جغرافیا در دوره اول متوسطه براساس سبک‌های یادگیری». *مجله رشد آموزش جغرافیا*، زمستان ۱۳۹۳، شماره ۲، شماره پیاپی ۱۰۹.
۹. بهرامی هیدجی، علی (۱۳۹۳). «چگونه می‌توانیم کلاسی جذاب داشته باشیم». *مجله رشد آموزش زمین‌شناسی*، ۱۳۹۳، شماره ۳.
۱۰. ریاکو، کریس کی (۱۳۸۷). *مه‌ار استرس در معلمان*. ترجمه منصوره وحدتی احمدزاده، چاپ دوم، تهران: رشد.